

De evolutie van de Plankaart

Door Ad de Bont & Sjoerd Feenstra
(Urhahn Urban Design)

We leven in roerige tijden. Tot voor kort liepen wij, als stedenbouwers, trots met onze maquettes onder de arm de deur uit. Op weg naar een gemeente, projectontwikkelaar of corporatie met onze wervende toekomstbeelden vervat in blauw piepschuim. Een plan met een uitgekristalliseerd (woningbouw) programma en een optimistische exploitatie gebaseerd op toekomstige opbrengsten. Iedereen vol vertrouwen en goede moed.

Stip op de horizon?

Nog geen vijf jaar later staat het blauwe piepschuim synoniem aan een blauwdruk. En een blauwdruk, dat willen we toch niet meer!? Blauwdruk symboliseert top down, het uitsluiten van het onverwachte, het oude denken. Het plaatsen van 'een stip op de horizon', dat mag nog net. De stip op de horizon geeft richting, maar laat onderweg nog veel ruimte voor flexibiliteit. Maar o wee! Die stip moet vooral een stip blijven en niet te concreet worden, niet teveel gaan over stenen of programma's, want dan vervallen we in oude gewoonten.

Vanuit de filosofie van de spontane stad geloven wij in de permanente transformatie van de stad. Transformatie die wordt gedreven door initiatieven van burgers, ondernemers, ontwikkelaars; individueel of collectief. De stad is een motor voor verandering en emancipatie. Vanuit die opvatting werken wij aan plannen, visies en toekomstbeelden. Het is ons vak om plannen te produceren die drijven op de, grotendeels kleinschalige, dynamiek in de samenleving. Plannen die ruimte bieden aan deze dynamiek. Toekomst benoemen omdat deze juist veel energie bij initiatiefnemers kan losmaken.

Is de plankaart geëvolueerd?

De plankaart is altijd een sterk communicatiemiddel geweest. Is de transitie van een blauwdruk naar de organische stedenbouw zichtbaar in de recente plankaarten? Bieden deze plankaarten ook verleiding en ruimte aan het onverwachte, de spontane initiatieven, of blijven zij vooral bedoeld om zekerheden en ambities van bovenaf vast te leggen?

Om die vraag te beantwoorden hebben wij de visuele informatie van een aantal actuele plankaarten onder de loep genomen. De plannen hebben gemeen dat ze alle betrekking hebben op de transformatie van bestaand stedelijk gebied. In deze gebieden met veelal (gevestigde) belangen, is de kans groot dat er initiatieven aanwezig zijn. Waar mogelijk hebben wij ook geanalyseerd hoe de plankaarten gedurende de jaren binnen de planprocessen zelf zijn geëvolueerd. In het schema hebben wij de plankaarten van de onderzochte masterplannen chronologisch weergegeven.

Vijf plannen

Het Masterplan voor het Waalfront in Nijmegen beweegt van het ene uiterste naar het andere: daar waar voor de crisis geen enkele aanleiding was om terughoudend te zijn in de mate van detail (van boom tot bouwblok), lijkt vijf jaar later, op de eerste fase na, bijna niets vastgelegd in de plankaart. Dat geldt ook voor het stedenbouwkundig plan voor het De Oude Rijkswaerf Willemsoord in Den Helder: het gedetailleerde (openbare ruimte) plan heeft plaats gemaakt voor een strategisch stedenbouwkundig plan. Voor de Spoorzone in Tilburg hanteert men de 'masterplankaart ruimtelijke basisstructuur'. Deze kaart laat de ruimtelijke structuur zien en geeft de essenties van het plan weer. Het masterplan voor Overstad in Alkmaar is in de prullenbak beland. Voorlopig komt daar niets voor in de plaats, hoewel met een terughoudend ruimtelijk kader en een ontwikkelvisie een nieuwe benadering zichtbaar wordt. Voorlopig komt daar niets voor in de plaats, hoewel voor een deelgebied (het Ringerscomplex) met een terughoudend ruimtelijk kader een nieuwe benadering zichtbaar wordt. Tot slot, laat het stedenbouwkundig plan voor Scheveningen Haven zien dat de abstracte contouren geformuleerd in het Masterplan voor de gehele kust voor het deelgebied Haven behoorlijk precies worden ingevuld. Een Ruimtelijke Masterplankaart (een

voorbeelduitwerking) en een Plankaart (ruimtelijke en programmatische principes) werken complementair aan elkaar.

Sterren en stippelijnen

Wat leren deze plankaarten ons? Ten eerste dat de benamingen over elkaar heen buitelen: Ruimtelijk kader, Masterplankaart Ruimtelijke basisstructuur, Ontwikkelingsvisie, etc. Achter deze brei aan benamingen gaat een zoektocht schuil van de stedenbouwkundig ontwerper. Wat kan en mag ik nog tekenen? Onze kort-door-de-bocht analyse van de plankaarten leert dat er een tendens zichtbaar is van gedetailleerde, allesomvattende plankaarten naar meer globale aanduidingen, de sterren en stippelijnen. Vaste rooilijnen worden 'mogelijke doorbraken' en een bouwhoogte wordt 'een bandbreedte in bouwlagen'. Bij sommige projecten slaat men door en lijkt helemaal niets meer zeker. Tot slot, de plankaarten lijken vooral bedoeld om top down ambities vast te leggen en niet om (kleinschalige) initiatiefnemers of investeerders te verleiden.

Van plankaart naar strategiekaart

Het plan en de plankaart zijn volgens ons de plek waar top-down en bottom-up samenkomen door enerzijds de (publieke) ambities ruimtelijk vast te leggen en anderzijds ruimte te bieden aan dynamiek van onderop. Sommige waarden en kwaliteiten dienen hard geborgd te worden, terwijl elders de teugels kunnen vieren en de ontwikkelvrijheid maximaal kan zijn. In dat opzicht spreken we liever van strategiekaart in plaats van plankaart. Waren de oude plankaarten doorgaans gericht op concrete planrealisatie, de huidige generatie plannen heeft vaak het doel om initiatiefnemers en investeerders duidelijkheid te bieden. Door zekerheid én ruimte voor een eigen invulling te bieden. De nieuwe kaart zal een mix van instrumenten bevatten, van spelregels, kaders, condities, voorbeelduitwerkingen tot

De evolutie van de plankaart

2005

2014

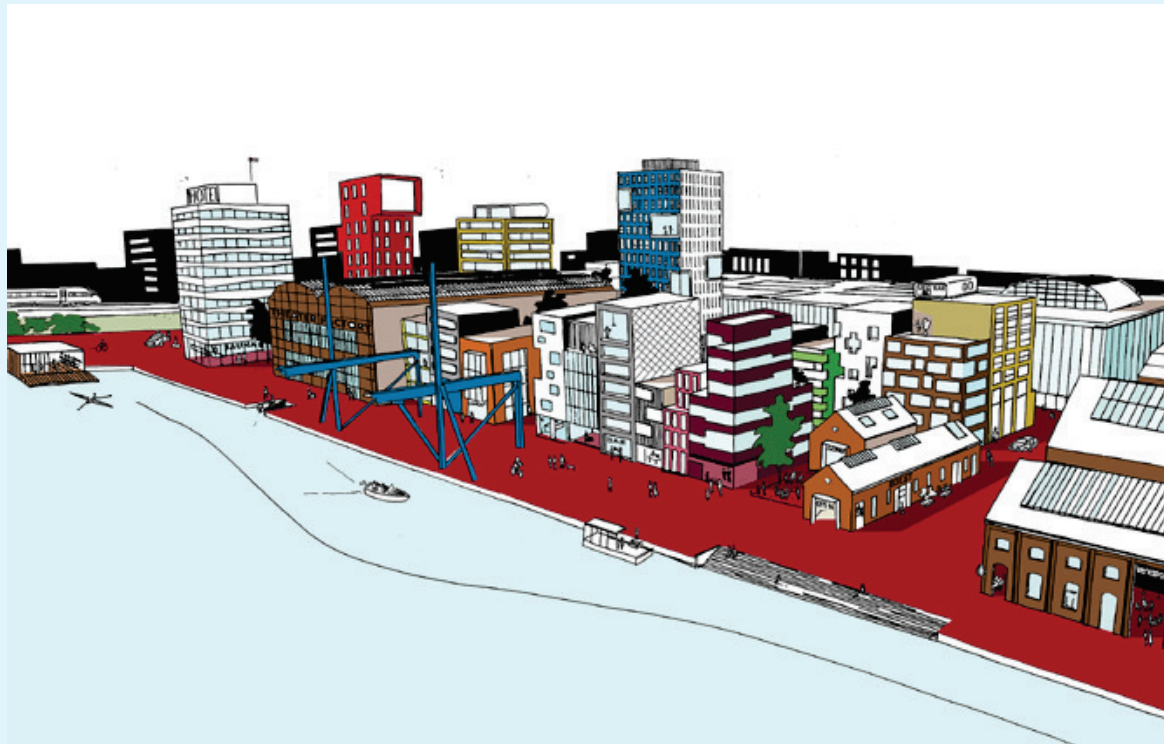

raamwerken. Eén vastomlijnd beeld van deze nieuwe plankaart bestaat niet.

Revival van de handschets

Ter illustratie ons project Oostenburg in Amsterdam. De plankaart is vrij technisch van aard en legt de hoofdstructuur van het plan nauwkeurig vast. Voor de bouwvelden geldt een hoge mate van abstractie, het zijn witte vlekken waarin hooguit een aantal kavelgrenzen zichtbaar zijn. Bij de kaart hebben we handschetsen gemaakt die de sfeer en het karakter verbeelden. Niet op een absolute manier, het beeld prikkelt de verbeelding. Het werkt in Oostenburg enthousiasmerend: mensen projecteren hun dromen op de schets. Het ontwerp verbindt op deze manier individuele dromen en initiatieven aan de vaak collectieve en publieke lange termijn doelstellingen voor een gebied. Laten we niet schromen om onze ontwerpende exercities 'plannen', 'visies' of 'strategieën' te noemen. De plankaart en de wervende beelden zorgen samen voor verleiding, zekerheid en flexibiliteit. Kortom, werk aan de winkel voor de ontwerper. Durf te ontwerpen en denk goed na welk wervende beeldtaal past bij de specifieke gebiedsopgave. En laten we veel te voorzichtige 'stip op de horizon' loslaten, deze is wat ons betreft 'zó 2013'.

Oostenburg, Urhahn Urban Design
i.o.v. Stadgenoot (2012)

Urhahn Urban Design/Studio Spontane Stad doet momenteel onderzoek naar 'Nieuwe vormen van binnenstedelijke transformatie' in het kader van het programma 'Stedenbouw zonder grondopbrengsten' van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. Binnen dit onderzoek worden bovengenoemde analyses verder uitgewerkt met als doel de rol en betekenis van de (publieke) stedenbouwer te duiden.